

דרש ראשון

בין הדף היומי ופרשת השבוע

חכמת נשים

מניין נבעה תעוזתן זו של בנות צלפחד?

רש"י על אתר כבר אומר שתעוזה זו נבעה מחינוך טוב מבית שקיבלו הבנות. זאת גם הסיבה שהתורה מפרטת את ייחוסן עד ליוסף. אותו יוסף שהיה מאוהבי הארץ וביקש להיקבר רק בה, גם אם זה כרוך בנשיאת ארונו ארבעים שנה במדבר, הוא זה שמנחיל לדורות הבאים את אהבת הארץ מחמתה באו בנות צלפחד בתביעה.

במסכת בבא בתרא דף קיט עמוד ב' מובאים דברי הברייתא כי "בנות צלפחד חכמניות הן דרשניות הן צדקניות הן" ומבארת הגמרא - "חכמניות הן אמרו לו למשה רבנו אם כמו בן אנו חשובין תנה לנו נחלה כבן, אם לאו, תתיבם אמנו..." כלומר לצורך דיני ירושה לא ניתן להן מעמד והן לא נחשבו ממשיות דרכו של אביהן כדי לקבל את נחלתן, מאידך לצורך דיני ייבום לא ראו את אביהן כמי שמת בלא להקים שם ושארית ועל כן לא יכלה האם להתייבם ולהינשא לאחיו של צלפחד, ועל כך הייתה תביעתם שהם קופחו מכל הצדדים, יצאו קרחות מכאן ומכאן.

גמרא מיוחסת יכולת זו של בנות צלפחד להיותן חכמניות, אך בעצם נתינת שם התואר של 'חכמניות' ולא 'חכמות' נראה שטמון כאן משהו מעבר לחכמה רגילה וככל הנראה הכוונה לבינה.

אותה בינה המיוחסת לנשים כמאמר חז"ל בגמרא מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א'. שם, על הפסוק בבראשית בברייתא האדם 'ויבן מצלעותיו' - אומרת הגמרא 'ויבן - מלמד שנתן הקב"ה בינה יתרה באישה, יותר מבאיש...' מהי אותה בינה? - רש"י על התורה (שמות לא, א) מסביר על המילה תבונה - 'מבין דבר מלבו מתוך מה שלמד'.

וביתר הרחבה מסביר האדמו"ר הזקן 'בעל התניא' ר' שניאור זלמן מלאדי זצ"ל, האדמו"ר הראשון של חסידות חב"ד (ר"ת חכמה בינה דעת) בספרו, ספר התניא, כי בינה - היא הכישרון המעשי להוציא אל הפועל רעיון מופשט, כמעשהו של הבנאי הנוטל את השרטוט של האדריכל ובכשרונו בונה את הבית על בסיס התוכנית על כן נאמר: "מרבית עצה מרבית תבונה" מי שמתיעץ בבעלי ניסיון משכיל ביישום החכמה.

לשם רמז, השורש בעברית של בינה (ב.ג.נ.) ובנייה (ב.ג.י.) זהה בחלוף אותיות. זאת גם הדרך להסביר את הפס' במשלי "חכמת נשים בנתה ביתה" הממחיש ומסכם את הזיקה בין חכמת הנשים, בינתן ויכולתן לבנות.

שלמה אומר בקהלת 'אף חכמתי עמדה לי' לאור הני"ל ניתן לומר שחכמתם וממילא ביתם היא שעמדה לבנות צלפחד בצירוף אהבתם לארץ ומסירות הנפש עליה.

המשנה ברורה על הלכות הבדלה אומר, ש'אתה חוננתנו' - ההבדלה בתפילה הותקנה בברכת חונן הדעת משום שיכולתנו להבדיל נובעת מהבינה שיש בנו. ובדרך רמז סדר הברכות בהבדלה הינו יבנה"ה כאותיות בינה.

הגמרא אצלינו בתענית מונה את כל הסיבות להחשבתו של ט"ו באב כ'ט"ו. עם זאת על פי המשנה ניכר שעיקרו של יום נסוב עד לימינו סביב שמחת הנישואין. "ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך..."

הבינה של בנות צלפחד הביאה בסופו של דבר לאחד מהטעמים לחוג את ט"ו באב והיא הקשורה ביותר לסמל הדומיננטי ביותר של החג.

ולכא מידי דלא רמיזי באורייתא ונסיים, כי בדרך רמז בינה שהינה כאמור אותיות יבנה, ברכות ההבדלה, רמזים בה כל טעמי היום כלהלן: 1 - יין, חולות בכרמים (מהם עושים יין), למטרת 'ענבי הגפן בענבי הגפן'. 2 - בשמים - של שם הרוגי ביתר שלא השריחו.

3 - נר/אש - יום שפסקו מלכרות עצים למערכה לצורך האש שלה. ומה הסיבה ל'י"ט? - אלא משום שכורות העצים התפנו בשל כך ללימוד תורה, עליה נאמר נר מצווה ותורה 'אור'.

4 - הבדלה - התרת השבטים לבוא זה בזה לרבות שבט בנימין הרי היא הסרת ההבדלה שהייתה קיימת.

בפרשתנו, פרשת פנחס, אנו קוראים על פרישת הנחלה בעקבות בקשתן של בנות צלפחד.

"ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף.... ותעמדנה לפני משה לאמר אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה'... ובנים לא היו לו למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו ויקרב משה את משפטן לפני ה' ויאמר ה' אל משה לאמר בן בנות צלפחד דברת נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן...." (במדבר כו, א-ה)

לכאורה בנות צלפחד הצליחו להשיג הישג אדיר, אלא שכפי שאנו קוראים בפרשה הבאה ההישג לכאורה לא היה מושלם. שכן ראשי שבט יוסף בעקבות ההחלטה בנוגע לבנות צלפחד באו בטענה. טענתם הייתה, שברגע שבנות צלפחד תשאנה נשים משבט אחר, אזי הנחלה, שמקורה בהקצאה לשבט יוסף תעבור 'גיר' לנחלתו של שבט אחר. בעקבות כך מצווה ה' ע"י משה, שכל בנות ישראל ובכללן בנות צלפחד רשאיות לשאת בעלים משבט אביהן בלבד.

וכך מתארת התורה את הפרשה הזו: "ויקברו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף וידברו לפני משה... ויאמרו את אדני צוה ה' לתת... את נחלת צלפחד אחינו לבנותיו והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהינה להם ומגזל נחלתנו יגרע... ויצו משה את בני ישראל על פי ה' לאמר בן מטה בני יוסף דברים זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהינה לנשים ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה.... וכל בת ירשת נחלה ממשות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו.... איש בנחלתו ידבקו משות בני ישראל.... בן עשו בנות צלפחד... ותהינה לבני דדיהן לנשים ממשפחת בני מנשה בן יוסף היו לנשים ותהי נחלתן על מטה משפחת אביהן". (במדבר לו, א-ג)

בכל זאת בשורה טובה לציבור הנשים, על פי מה שלמדנו השבוע במסגרת לימוד הדף היומי במסכת תענית דף ל' עמוד ב'.

בסוגיא זו דנה הגמרא על דברי המשנה המופיעה בדף כו עמוד ב': "...א"ר שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיו"ב...". ועל כך שואלת הגמרא בסוגייתנו (דף ל:): בשלמא (מילא) יום הכפורים משום דאית ביה (שיש בו) סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות (וממילא יש סיבה טובה להחשיבו כיום טוב), אלא ט"ו באב מאי היא (מהי הסיבה לכנותו יו"ט)? אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש (מניין למדו זאת?) - עונה הגמרא מכך שכתוב בפס' (שהובא לעיל) "...זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו'...." לומדת הגמרא מהמילה 'זה' דבר זה יהא נוהג אלא בדור זה.

גם רש"י על התורה בפרשתנו מביא את אותם דברים על פי הגמרא במסכת בבא בתרא בפרק 'זו נוחלין' הן בדיני נחלות.

על פי הגמרות הנ"ל מגבילה זו של נישואין בתוך השבט עצמו חלה רק בדור המדבר עד למועד הכיבוש והחלוקה בארץ ישראל. ההיתר של בנות ישראל להינשא גם לשבטים אחרים, חל הסטורית בט"ו באב וזו סיבה לכנותו כ'ט"ו. כך יוצא שלמסקנה ההישג של בנות צלפחד אולי לא היה מושלם לטווח הקצר אך לטווח הארוך ההישג הושלם והיה משמעותי.

ספר במדבר על כל מורכבותו רצוף אירועים של אנשים שלא התייאשו והלכו נגד הברור מאליו בענייני קדושה ואף הצליחו. דוגמת, פסח שני - 'אנשים שהיו טמאים', הנשיאים שהתנדבו להביא עגלות עליהן לא צווה משה ועכשיו בנות צלפחד.